

Gedetailleerd schilderij toont walvisvaart in al zijn facetten

Van meet af aan verzamelt het Zuiderzeemuseum objecten op het gebied van de walvisvaart. Dat is niet verwonderlijk, want de Nederlandse walvisvaarders vertrokken in de 17de en de 18de eeuw voornamelijk vanuit het Zuiderzeegebied. Een permanente tentoonstelling in het - tijdelijk gesloten - binnenmuseum toont dan ook de verschillende facetten van dit destijds lucratieve bedrijf. Het schilderij van Abraham Storck (1644-1708) uit omstreeks 1690 vormt door het indrukwekkende formaat en de gedetailleerde weergave van de opeenvolgende stadia van de walvisvangst, een nieuw hoogtepunt in deze tentoonstelling.

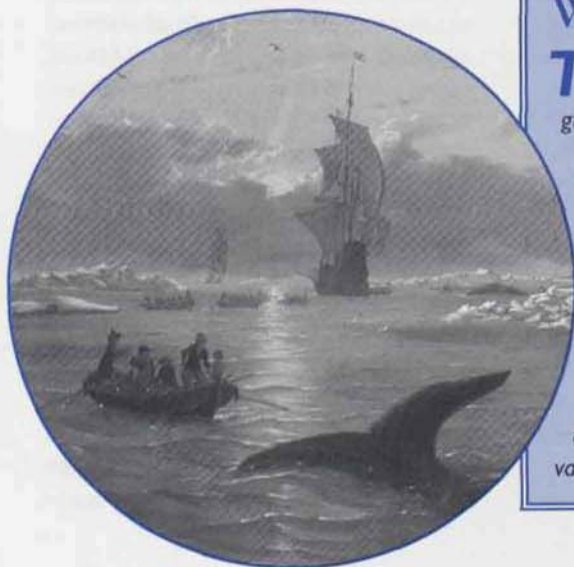
Abraham Storck was in het laatste kwart van de 17de eeuw één van de belangrijkste marineschilders van de Republiek. Hij was telg uit een schildersfamilie. Zijn vader Jan Jansz Storck en zijn broers Johannes en Jacobus verdienden eveneens hun boterham met het penseel. Ontegengesteld was en is Abraham de bekendste Storck.

De 18de-eeuwse kunstenaarsbiograaf Arnold Houbraken constateerde dat al in zijn *Groote Schouburgh der Nederlandsche Konstschilders en schilderessen ...* dat in 1721 verscheen: 'Abraham Storck, Amsterdammernaar, schilderde ongestuimde en stille zeestukken, Schepen, en zeehoofden vol gewoel van

Walvisvaarttafereel voor 50ste verjaardag

The European Fine Art Fair, die jaarlijks in Maastricht wordt gehouden, heeft een groot en veelal verrassend aanbod van 17de-eeuwse schilderkunst. Dit jaar bevond zich daaronder een kapitaal schilderij van Abraham Storck met de voorstelling van de walvisvangst bij Spitsbergen. Al langer probeert het museum zijn collectie met een dergelijk topstuk te verrijken. Nu is daar een basis voor gelegd, dankzij een bijdrage van de Vereniging Vrienden en een forse investering van het museum. In 1998 hoopt het museum de gehele aankoopssom bijeen te krijgen. Daarbij is de hulp nodig van fondsen en sponsors, maar ook van de museumbezoekers. Aan hen wordt het schilderij gepresenteerd als geschenk bij het vijftigjarig jubileum. We zullen hen vragen aan de aankoop van dat cadeau bij te dragen. Dit nummer van Het Peperhuis heeft het schilderij van Storck als hoofdonderwerp. Uit de artikelen van Jorien Jas en Jaap Bruijn blijkt de grote betekenis van dit schilderij in onze collectie.

beeltjes, ook Steygerbooten, en andere vaartuigen, gepropt met soldaten en bootsgezellen met kisten en kooygoet, om de zelve aan boort van de op anker leggende zeeschepen te voeren, welk gewoel hy geestig en natuurlijk wist te verbeelden. Deze had ook een Broeder die Ryngesigten en binnelandsche vaartuygen schilderde, dog zoo konstig niet.'

Abraham Storck is befaamd als schilder van zee- en havengezichten. In zijn maritieme onderwerpen valt op hoe sterk hij zijn composities, met soms zeer grote aantallen schepen, samenstelde. Hoewel de invloed van tijdgenoten als Ludolf Backhuysen en Willem van de Velde de jonge zichtbaar is in zijn zeestukken, ontwikkelde Storck een geheel eigen stijl. Deze is te herkennen aan zijn gedetailleerde en betrouwbare weergave van bijvoorbeeld schepen en stadssilhouetten en aan zijn krachtig kleurgebruik waarbij in de figuren meestal veel roodtinten gebruikt zijn. Maar bovenal zijn de toevoeging van grote aantallen menselijke figuren en de zonnige belichting typerend voor het werk van Storck. Zelfs in zijn walvisvaarttaferelen speelt deze belichting een rol; iets wat niet gebruikelijk was in dit genre. Het aangekochte schilderij kent een bijna zuidelijke zonsondergang. Storck oogstte met zijn stijl lof in zowel binnen- als buitenland. Zo kocht tsaar Peter de Grote een schilderij van Storck toen hij een aantal werken van Hollandse marineschilders selecteerde voor zijn zomerpaleis: Peterhof. Deze reeks maritieme schilderijen waren zijn eerste Hollandse kunstwerken, die later het fundament van de tsaristische verzameling zouden gaan vormen.

Kapiteins en reders

In de 17de en de 18de eeuw zijn talrijke schilderijen geproduceerd met voorstellingen van de walvisvangst. Vaak werden deze taferelen gecombineerd met beelden van nevenactiviteiten die in het poolgebied door de zeevarenden werden uitgevoerd, zoals de jacht op walrussen of ijsberen. De

Walvisvangst bij de kust van Spitsbergen, Abraham Storck, omstreeks 1690, olieverf op doek, 118 bij 167,5 cm.

meeste van deze schilderijen zullen zijn vervaardigd in opdracht van reders en kapiteins die schepen bezaten of bevoeren die ter walvisvaart naar de Noord gingen. Maar ook bij de thuisblijvers die geen directe relatie hadden met de walvisvaart, moeten de taferelen van de activiteiten in de noordelijke ijszeeën een populair genre zijn geweest. Het grote formaat van dit schilderij van Storck duidt erop dat het waarschijnlijk niet voor die vrije markt is gemaakt. Storck heeft zich bij dit schilderij geconcentreerd op de verschillende stadia van de walvisvangst: van het harpoeneren tot het koken van traan-

uit het walvisspek. Bijkomende activiteiten zoals de ijsbeerjacht of walrusvangst zijn in dit schilderij niet afgebeeld. Belangrijk is dat Storck niet alleen de walvisvangst, maar ook de traanwinning en de traankokerij in beeld heeft gebracht: op de kust rechts is tussen de houten huizen een traanoven weergegeven. Dit maakt dat het schilderij naast een grote artistieke waarde tevens een belangrijke documentaire waarde bezit. Afbeeldingen van traankokerijen zijn namelijk zeldzaam en de voorbeelden die bekend zijn, dateren veelal uit de eerste helft van de 17de eeuw. Bovendien gaat het dan meestal om de traan-

kokerijen op het eiland Jan Mayen. Storck schilderde dit doek aan het eind van de eerste grote bloeiperiode van de Nederlandse walvisvaart, de jaren '80 van de 17de eeuw. De tweede bloeiperiode was in de jaren '20 van de navolgende eeuw. Dat Storck zijn schilderij niet op de kust van Jan Mayeneiland had gesitueerd, is af te leiden uit het feit dat de voor dit eiland zo karakteristieke Berenberg ontbreekt. Het poollandschap in combinatie met de walvisvaart duidt erop dat de locatie in elk geval noordelijk is. Omdat er op slechts twee plaatsen Hollandse traankokerijen hebben bestaan - op de kusten van Jan Mayen en

van Spitsbergen - is met zekerheid te zeggen dat het tafereel voor de kust van Spitsbergen is gesitueerd.

Traditioneel

De afgebeelde schepen zijn fluitschepen. Ze werden voor hun tocht naar het noorden speciaal uitgerust met zware balken op het achterdek. Aan deze galgen, die op het schilderij duidelijk zijn te zien, hingen de walvis-sloepen. De sloepen zijn op de voorgrond in beeld gebracht, ter weerszijden van de Groenlandse walvis. De walvis heeft een prominente plaats gekregen in de compositie. Al spuitend komt het dier ver boven het water

uit. Het is voorgesteld op de traditionele manier, met twee gekromde waterstralen. In werkelijkheid spuiten walvissen een witte wolk van lucht en waterdamp uit. Daaruit kan worden afgeleid dat Storck, net als de meesten van zijn collega-schilders die walvisvaarttaferelen vastlegden, zich heeft gebaseerd op prenten. Desondanks is de walvis zeer natuurgetrouw afgebeeld.

De sloepen van waaruit op het beest werd gejaagd, hadden geen roer. Dat was om de wendbaarheid zo groot mogelijk te houden. Met roer kan een schip slechts één kant op worden geroeid; zonder kan een schip zowel voor- als achteruit worden geroeid. Die wendbaarheid was van groot belang voor de jagers, want wanneer een walvis eenmaal was geraakt, ging hij wild met zijn staart om zich heen slaan. Door deze sloepen op de voorgrond te situeren, gaf Storck het belang van deze schepen aan. Zonder de sloepen zou de walvisvangst niet hebben bestaan. Bovendien liet hij zo zien hoe de grote walvissen vanuit de kleine sloepen werden bejaagd. De harpoeniers kregen een heldenrol toebedeeld. Juist om deze reden zullen de walvisvaarttaferelen zo'n grote populariteit hebben gekend bij het thuisfront.

Duidelijke voorstelling

Storck onderscheidde zich van andere kunstenaars door zijn duidelijke voorstelling van het walvisvaartbedrijf. Zijn schilderijen tonen bijzonderheden die op andere walvisvaarttaferelen nauwelijks zichtbaar zijn. Zo is ook op dit schilderij een eigenaardigheid te zien die typisch is voor Storck: de achtersteven van de walvisvloep die in een krul naar voren is gebogen. Ook gaf Storck het uiteinde van de voorsteven zijn typische vorm, waardoor deze kon dienen als bolder waaraan de harpoenlijn vastgemaakt werd als de walvis was geraakt. Op de achtergrond zijn de navolgende stadia van de walvisvangst te zien. Langs het voor anker liggenden fluitschip ligt een reeds gedode walvis, die met flensmessen afgespekt wordt.

Het spek wordt uitgekookt in de traanoven op de kust. Behalve de traanoven zijn ook de door goten verbonden bakken te zien, waarin de traan afkoelde en het vuil bezonk. Via de goten liep de traan naar de volgende bak, waar deze verder gezuiverd werd. Ten slotte werd te traan opgeslagen in vaten. Ook deze zijn op het schilderij afgebeeld.

Technische correctheid

Je zou zeggen dat Storck er met zijn neus bovenop heeft gestaan, toen hij aan het schilderen was. Niets is minder waar. Abraham Storck is nooit naar de Noord geweest en heeft nimmer een levende walvis gezien. Toch worden zijn walvisvaarttaferelen geroemd om hun technische correctheid, waardoor ze een belangrijke bron vormen voor maritieme historici. Het ligt voor de hand dat de schilder zich thuis in Nederland heeft verdiept in de 'anatomie' van de schepen, sloepen en gereedschappen die werden ingezet bij de walvisvangst. Ook kon hij zich een goed beeld vormen van de betrokken zeelui die in plaatsen als Hoorn en Enkhuizen aanmonsterden. Traanovens waren er in de tijd van Storck ook in Nederland. Toen verscheepten de walvisvaarders het spek liever in grote vaten naar huis om daar te laten uitkoken. Er waren destijds bijvoorbeeld veel traankokerijen in de Zaanstreek. Deze elementen voegde de schilder samen tot een verhalende voorstelling met veel overtuig-

gingskracht. Wellicht is het daardoor niet juist het werk realistisch te noemen, maar de afzonderlijke elementen zijn stuk voor stuk waarheidsgetrouw weergegeven. Daar waar het werk in enkele details afwijkt van de werkelijkheid, geeft het des te meer een beeld van hoe de Hollanders in Storcks tijd de walvisvaart graag wilden zien. Storck heeft in dit werk zijn typische documentaire schildertrant in vrolijke kleuren gecombineerd met zijn kwaliteiten als sfeervol landschapsschilder; de walvisvangst op de voorgrond gaat samen met een gloedvolle zonsondergang die het poollandschap een extra dimensie geeft. Dit in combinatie met het formaat maakt dit doek zonder meer Storcks meest imposante walvisvaarttafeel.

Jorien Jas

Literatuur:

- L. Akveld, *Magnifiek Maritiem; voorwerpen uit het Maritiem Museum Prins Hendrik vertellen hun verhaal*, Amsterdam 1992.
- J. van Beylen, *Potret van de Nederlandse walvisvloep in de 17de en 18de eeuw*, in *Tijdschrift voor Zeegechiedenis*, jg. 5 nr. 2 (oktober 1986), p. 97-145.
- I.H. van Eeghen, *De schildersfamilie Sturck, Storck of Sturckenburgh*, in *Oud Holland*, 68 (1953), p. 216-223.
- Jeroen Giltaj en Jan Kelch, *Lof der Zeevaart; de Hollandse zeeschilders van de 17de eeuw*, Rotterdam (Museum Boymans van Beuningen) 1996.
- Louwrens Hacquebord en Wim Vroom (red.), *Walvisvaart in de Gouden Eeuw, opgravingen op Spitsbergen*, Amsterdam (Rijksmuseum) / Groningen (Arctisch Centrum) 1988.

